

etikety s lokalitami byly umístěny pouze na balíčcích, nikoli u jednotlivých položek. Herbář obsahoval podle Presla na čtyři tisíce druhů, často bohatě zastoupených, z nichž mnohé byly dosud neznámé. Sternberg věděl, že bez vědeckého zpracování by tato sbírka zůstala bezcenná. Proto na konferenci prozatímního ředitelství muzea v březnu 1822 podal návrh, aby byly vzácné a ještě nepojmenované rostliny vědecky zpracovány a publikovány pod redakcí K. B. Presla. Původně plánovali 20 sešitů fóliového formátu, ale pro nedostatek finančních prostředků jich vzniklo jen 7. Dílo vyšlo nákladem muzea v letech

1825–35 pod názvem *Reliquiae Haenkeanae seu Descriptiones et Icones Plantarum quas in America Meridionali et Boreali, in insulis Philippinis et Marianis collegit Thaddeus Haenke*. Je psáno latinsky, doplněno 72 obrazovými tabulemi a součástí Sternbergovy předmluvy je první publikovaný Haenkeův životopis. V práci je uvedeno více než 700 do té doby nepopsaných druhů. Většinu čeledí zpracoval K. B. Presl sám, ale byli přizváni také další významní odborníci – např. z českých botaniků Jan Svatopluk Presl a Filip Maximilian Opiz, z Německa Ernst Mayer a Friedrich Gottlieb Bartling.

Zpracování se dočkala jen část Haenkeových sběrů. Podle jeho herbářů Karel Bořivoj Presl ve svých pozdějších spisech nově pojmenoval ještě další, dosud neznámé druhy. Řada druhů neuvedených v *Reliquiae Haenkeanae* byla dána ke studiu Augustinu Pyrame de Candollemu do Paříže. Ten je zpracoval ve svém díle *Prodromus Systematis Naturalis Regni Vegetabilis* (1830–37). Všechny Haenkeovy originální herbářové položky, podle kterých byly rostliny popsány a pojmenovány, patří mezi nejvzácnější kolekce botanického oddělení Národního muzea v Praze (viz také str. LXXXV).

Lubomír Hrouda

Klíč k floristice: klíče

Snad mi čtenář slovní hříčku v nadpise odpustí, příliš se nabízela. Mám na mysli samozřejmě určovací klíče, jejichž existence zájem o floristiku téměř podmiňuje. A záležitost koresponduje i s naším stoletým výročím, neboť v r. 1912 vyšel i dále zmiňovaný Polívkův Klíč k úplné květeně.

Ale po pořádku: zásadní publikace, v nichž čtenář mohl najít určovací znaky jednotlivých druhů a údaje o jejich výskytu, se u nás objevovaly po celou druhou polovinu 19. stol.; ale v principu šlo spíše o prodromy – tedy díla shrnující a popisná, v nichž je určovací stránka velmi upozaděna, nebo chybí. Základním a velmi kvalitním dílem, ale omezeným pouze na historické Čechy, je *Prodromus květeny české* prof. Ladislava Čelakovského, které vyšlo napřed německy (*Prodromus der Flora von Böhmen*). Morava má z té doby dva podobné tituly: německou (a poněkud lepší) *Flora von Mähren und österreichischen Schlesien znojemskeho botanika německé národnosti Adolfa Oborného* a českou *Květenu Moravy a rakouského Slezska brněnského Eduarda Formánka*. Tyto práce jsou monumentální, vícesvazkové, ale postrádají nadstavbu v podobě jednosvazkové „kapesního“ klíče, který by si mohl vzít člověk s sebou do terénu. První skutečně kapesní květenou pro naše území je *Čelakovského Analytická květena Čech, Moravy a rakouského Slezska* z r. 1870, zejména její vylepšené třetí vydání z r. 1897.

V té době, na přelomu století, vstupuje na scénu ředitel olomoucké reálky František Polívka – mimořádně vzdělaný a psavý člověk, který v průběhu 15 let vydal u olomouckého nakladatele Rudolfa Prombergera několik botanických děl zásadních pro tehdejší flóru zemí koruny české, s důrazem na jejich určovací stránku: *Klíč k určování našich nejrozšířenějších rostlin jevnosnubných planě rostoucích i pěstovaných* (1897), *Názorná květena zemí koruny české* (4 svazky, 1899–1904) a *Klíč k úplné květeně zemí koruny české* (1912).

Pořadí Polívkových publikací bylo smysluplné: napřed uspokojit poptávku něčím malým a rychlým a poté, co je dokončeno

kompendium, je čas na „vypulérovanou“ knížku kapesního formátu. Kapitola sama pro sebe je jeho *Názorná květena*, v níž lze žasnout nad tím, kolik informací shromáždil jeden člověk žijící se nadto zejména ředitelováním reálky; sice neexistovala geobotanika a bylo známo jen málo o rozšíření druhů u nás, ale informace o opylování, užítkovosti, etymologii jmen a další drobnosti jsou skvostné a prakticky se později v publikacích tohoto typu nikde neobjevují. Kvalitu ještě umocňují ilustrace akademického malíře Adolfa Kašpara (i když dlužno podotknout, že na ilustrátory měly štěstí i další klíče).

Polívka zemřel v r. 1923, jeho klíč má ale pokračování ve slavném klíči kolektivu K. Domin, F. Polívka a J. Podpěra, vydaném opět nakladatelem Prombergerem v Olomouci r. 1928. Tuto knihu oba univerzitní profesori z Prahy a Brna rozšířili na celou tehdejší Československou republiku (včetně Podkarpatské Rusi). Cigaretový papír, ilustrace a zhuštěné informace nasazují vysokou laťku – mnohý knížku má v knihovně a občas ji „provětrá“ i dnes (sám jsem ji použil při cestách na Zakarpatskou Ukrajinu).

František Polívka je těmito díly (včetně knihy *Užitkové a pamětihodné rostliny cizích zemí*) zapsán zlatým písmem v historii naší botaniky, byť mu ve světle dnešního hodnocení něco chybí. Vypůjčím si umělecký příměr: Polívka je skvělý interpret, jehož *Názornou květenou* číst je obdobný zážitek jako poslech klavírního virtuóza v Rudolfinu, ale není skladatel – badatel, který je obvykle současnými měřítky hodnocen výše. Jakožto středoškolský pedagog byl zjevně přitahován k psaní děl pro konkrétní uživatelskou obec.

Padesátá léta 20. stol. jsou ve znamení *Květeny redigované* prof. Josefem Dostálem, s velmi kvalitními péróvkami Vlasty Kneblové; vytvořila je neuvěřitelně rychle, vesměs podle živých rostlin (a je to vidět!). *Dostálova Květena ČSR* a následující *Klíče k úplné květeně ČSR* (1954, 1958) jsou na dlouhou dobu poslední. Doba si žádá velkých projektů Flóry ČSR a později *Květeny ČR* (předběhnuté prvním svazkem *Flóry*

Slovenska r. 1966), ale z mnoha důvodů, vymykajících se z rámce naší úvahy, je příprava tohoto díla předlouhá a první díl *Květeny* se dostává na svět až v r. 1988. Klíč plánuje Josef Holub, osoba jistě nejpovolanejší, ale nadmíru perfekcionista, jež nepustí dál rukopis, byť jen s jediným nesprávným písmenem.

V 60. letech i později se objevují pokusy vydávat „školní“ klíče, jež by obsahovaly jen to podstatné z naší květeny. Jich se ujímá Státní pedagogické nakladatelství. Mám na mysli *Naše rostliny* (1959) pod redakcí Jana Martinovského (evropského monografa kavylů – *Stipa*), *Klíč k určování rostlin* (1965) – v podstatě přepracovaný klíč prof. Jaromíra Klinky z r. 1928, a *Botanický klíč* z r. 1976 – přepracovaný Polívkův (opět jsme u něj!) klíč pod autorstvím Ludka Faustuse (podle pamětníků vynikajícího učitele). Ani jedna z těchto knížek ale není úplně šťastná a mezi adepty botaniky se neujala, spíše se dále pokoutně sháněl „Dostál“. Možná nejlepší z této trojice, *Botanický klíč*, ničí mnohé uživatele „nekonečným klíčem“ napříč celou knihou.

A jsme v recentu, v době *Klíče ke květeně České republiky* (Nakladatelství Academia, 2002) editovaného Karlem Kubátem, naší současné floristické „bible“, která v mnoha ohledech splnila očekávání jak botaniků, tak uživatelů – floristů a studentů. Odborníci i amatéři by ale přece jenom v případném dalším vydání ocenili něco málo navíc: péróvkou rostlin (kdo je zaplatí?), cigaretový papír (kdo ho zaplatí?) a zda by nebylo vhodné dát apomikty do druhého, „kritického“ dílu (to je otázka pro širokou diskuzi, kterou by však možná vyřešil tenký papír). Ale myslím si, že by většina souhlasila s trojicí nejlepších klíčů za posledních 100 let – Polívka, Dostál, Kubát.

Floristický výzkum v Čechách

Předcházející text neměl být výčetem českých botanických klíčů, jen připomenutím těch nejdůležitějších a častěji užívaných. Ale hlavně jsem chtěl zdůraznit spojitě nádoby kvalitní určovací literatury a počtu nadšených amatérů, kteří se s její pomocí vypracovali na vynikající floristy a velmi přispěli k současným znalostem naší květeny. Bylo jich mnoho a vymezeného místa je málo. Prosím proto čtenáře, aby následující medailony přijali jako velmi zúžený výběr osobností, které naší floristice mimořádně přispěly. Poděkování generací a účta patří i dalším desítkám těch, bez nichž by se naše profesionální botanika neobešla.